

• KİTAP TANITIMI - I

Yrd. Doç. Dr. Tamer YILDIRIM*

Niçin İslam?, İsmail Raci Faruki
çev. Yasemin Savur, Mahya Yayınları, 2013, 110 s.

§§§

1986 yılında eşiyle beraber uğradığı suikastta hayatını kaybeden İsmail Raci Farukî'nin *Niçin İslam?* adıyla dilimize çevrilen ve 2010 yılında notları arasında bulunan bu eser *İslam; Region, Practice, Culture and World Order (İslam: Din Uygulama, Kültür ve Dünya Düzeni)* adını taşımaktadır. Eserin ele aldığı konular açısından bir orijinalliği bulunmamaktadır, konu başlıkları ve içeriği daha önce dilimize **İslam** ve **Tevhid** olarak çevrilen eserlerle büyük bir paralellik arz etmektedir. Özellikle **İslam** adlı eserdeki konuların pek çoğunun sınıflandırılması ve içerisindeki bilginin sunuluşuyla aynı gibidir. Çevirisinin bazı cümlelerde görülen kapalılıklar haricinde diğer belirttiğimiz iki eserden daha güzel olduğunu belirtmemiz gerekir.

Bu eser daha ziyade Batı'da ve özellikle Kuzey Amerika'da yaşayan kişilere İslam'ın ne olduğunu anlatmak için yazılmış gibidir. Fakat temel noktalar bütün Müslümanlar için bilinmesi gereken konulardan oluştuğu için özellikle genç Müslümanların okumasında fayda vardır.

Konuları ele alırken bazen aşırı diyebileceğimiz değerlendirmelere gidilmektedir. Bunu, içinde bulunulan dönemle paralel düşündüğümüzde normal bir durum olarak görülebilse de günümüzde aynı şekilde olayların ele alınması mümkün gözükmemektedir. Örneğin; "İslam Batı medeniyetine en az Yunan ve Roma medeniyeti kadar kaynaklık etmiştir. Protestan devrimi, aydınlanma, teknokrazi ve birleşmiş milletler fikri İslam'daki çeşitli düşüncelerin bir sonucudur "(s.14). Belirttiğimiz gibi bu yaklaşım tarzı aşırı bir kendi

* Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı, e-posta: tyildirim@sakarya.edu.tr

tarihini ve kültürünü yüceltmedir. Bu noktada yazar bu ifade ettiği hususları kaynak ve örnekleriyle ifade etmiş olsaydı gerçekçi bir yaklaşım tarzı ortaya koymuş olurdu.

Faruki, eserde Müslümanın özellikle ahlaki yönüne değinmekte ve iman, salih amel ve ahlak ilişkisi içinde bir kurtuluşun olabileceğini belirtmektedir. Buna bağlı olarak Müslümanın tanımını şöyle yapmaktadır: “İçtenlikle şehadet getirip İslam toplumuna katıldıktan sonra hayatı boyunca doğruluk peşinde olan insandır. Rab olarak yalnızca Allah’ı kabul eden Müslüman, dünyadaki tüm fani efendilere karşı insan özgürlüğünü savunan bir devrimcidir” (s. 20, 21). Ayrıca bir insan ahlaka uygun hareket ederken yani ilahi iradeyi yerine getirirken tüm insanlığı düşünmelidir. Evrensellik Allah tarafından verilmiş ve emredilmiştir. Yaşamın kaynağı Allah olduğundan hayatın kendisi bir kutsallık simgesidir. İnsan hayatı Allah’a bir övgüdür. Onun emirlerinden birinin yerine gelmesidir. Ona bir dönüşür. (s. 26-27).

Yazarın değerlendirmesiyle İslam’a göre Tanrı’nın krallığı bu dünyadadır. Eğer insan üzerine düşeni yaparsa, ilahi çağrıya itaat ederse ütopya bu dünyada gerçekleşecektir. Allah salih ameli ister çünkü bu dünyayı ideal dünyaya dönüştürecek olan şey salih ameldir. (s. 29). Fakat Tanrı krallığı kavramı en nihayetinde yabancı kültüre ait bir kavramdır bunun yerine bizim kültürümüzde bulunan başka bir kavram kullanılabilirdi. Ayrıca ütopya gerçekleşebilecek olan şey değildir dolayısıyla seçilen kelime burada kastedileni tam olarak karşılamamaktadır.

Faruki’nin en fazla üzerinde durduğu ve eleştirdiği hususlardan biri sufizmdir. Bu konuda şunları belirtmektedir. “İslam’ın baharı ve yazı 500 yıl sürdü. Ondan sonra hızleşme ve bireysellikler onu zayıflattı. Daha sonra manevi refaha tasavvufi marifet bilgisiyle ulaşılabileceği yönündeki yanılgı Müslümanların rasyonel güçlerini köreltti, onları deneysel ve pragmatik sorgulamalardan uzaklaştırdı, şeyh, pir ya da yaşlı sufilerin batını heveslerine yaklaştırdı. Osmanlı döneminde sufizm hastalığı birkaç yüzyıl uzaklaştırılmış ancak kökü kazınmamıştı. Yeni imparatorluk sufizme kolayca teslim oldu iç ve dış zayıflıklar tekrar baş gösterdi. Avrupalılar güçlenerek Arap Yarımadası ve Yemen dışındaki her yeri aralarında paylaştı ve yıllarca sömürdü. İslahat yapılmaya çalışıldı ve sufizmi reddedip İslamiyet’in saf halinde bulunan medeniyete can veren görüşlere dönme çağrıları yapıldı” (s. 34-36).

Yazar hissi mucizelere de itibar etmemektedir. Ona göre Peygamberin mucizesi akla hitap eden Kur’an’dır. “İslam mucizelere itibar etmez ve Müslümanlar Hz. Muhammed için herhangi bir mucize talebinde bulunmaz. Onlara göre Hz. Muhammed’in peygamberli-

ğinin kanıtı insanların aklını karıştıran ya da onların algısını aşan olağanüstü olaylar değil vahiy yani Kur'an'ın kendi güzelliği ve yüceliğidir. Kur'ani vahiy insanın aklına ve mantığına hitap eder. O, iddiasını mantıksal eleştiri ile yapar. Akli şok edip çalışmasını engellemez. Körü körüne inanmak yerine kanıtları, iddiaları ve verileri değerlendirmeye ve yalnızca emin olduğuna ve gerçek kanıtlandığında yargılamaya davet eder. İşte bu nedenle İslam aracılık kurumuna, konseye, kiliseye ihtiyaç duymaz” (s. 30-40). Yani iman denilen şey de en nihayetinde önce akıldan geçer ve ondan sonra gerçekleşir.

İslam'ın namaz, oruç, hac gibi temel ibadetlerini de değerlendiren Faruki'ye göre “İslam'dan önce de ramazan ayı kutsal bir ay olarak görülürdü. İnsanlardan bazıları inziva-ya çekilirdi. Hz. Muhammed de Ramazan ayında Hira mağarasına gider ve birkaç gününü orada tefekkürle geçirirdi. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in kendisini tamamen ibadete adanmış olduğunu bildiğinden ona her gün bir yardımcıyla yiyecek gönderirdi” (s. 47). Yazarın bu değerlendirmesinde eksik kalan bazı noktalar bulunmaktadır. Her şeyden önce peygamber o dönem uygulanan bir ibadeti mi yapıyordu? Burada haniflik gibi bir dini algılayıştan bahsedilmeyip genel olarak Araplar arasında bir uygulama olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada peygamber hakim unsur olan Müşriklerin bir dini pratiğini mi uygulamaktaydı? Konu açık bir şekilde belirtilmemiştir.

Tartışmaya açık bir diğer husus da şudur; “Peygamberimiz vefat ettiğinde sahabeler onun ölümünü kabullenmediler, onun ölmediğini ve Allah'ın yanına çıktığını söylediler. Hz. Ebubekir'in hatırlatması herkesi kendine getirmiştir. Bu, Müslümanların Hz. Muhammed'i ilahlaştırmaya ve ona insanlıktan daha üstün vasıflar atamaya dair ilk ve son teşebbüstür” (s. 58). Hz. Muhammed'in vefatını müteakiben ortaya çıkan şaşkınlık döneminde olanlar peygamberi ilahlaştırmak olarak değerlendirilebilir mi?

Kanaatimizce yazar haklı bir şekilde şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır; “Müslümanlar esasen dini, amaçlarının ve ilahi iradenin bir beyanatı olarak kabul ederler. Kuran'da yer alan 6236 ayetten 50 kadarı fiili hukukla ilgilidir. Diğerleri genel anlamda erdem ve takvaya davettir. Allah insanların O'nun iradesini nasıl gerçekleştirebileceğini kendileri düşünüp keşfetsin ister. Dolayısıyla Kuran'ın genel anlamda hukuki yasalardan oluşmaması da boş yere değildir. Allah tarafından vahyedilen somutlaştırılmış hali olmak koşuluyla yasa oluşturma işi insanlara bırakılmıştır” (s. 60).

Yazar, Hicretin takvim başlangıcı yapılmasına da değinir ve sebebini şöyle açıklar: “İslam, yalnızca herhangi bir dinin etkili olduğu ve sadece bireylerin etkilendiği herhangi bir tarihsel dönem değildir. Amaç dinin yayılmasıyla devlet ve dünya düzeni için tam bir

rehberlik oluşturmaktı. İslam'ın Mekke'de başlayıp tüm dünyayı ve insanlığı kuşatacak kapsamlı bir hareket ve dünya görüşü olması gerekiyordu. Rasullullah Medine'de İslam devletinin kuruluşunu ilan edince İslamiyet evrensel bir görev ve hareket halini almıştır. Yani hicret günü evrensel bir yola çıkmıştır. Müslümanlar kendi görevlerini tarihe müdahale etmek ve dünyayı yeniden şekillendirmek olarak görür" (s. 63-4).

Faruki'ye göre "İslam devleti İslami bir düşüncedir, tüm mensupları, enerjisi ve ruhu Müslümandır. Tarihte eşi ve benzeri görülmemiştir. Benzer bir devlet yapısı gayrimüslimler tarafından oluşturulsaydı İslam bunu da sevindirici bir gelişme olarak karşılardı (s. 96). Gayrimüslimlerin böyle bir devleti oluşturmaları nasıl mümkün olacaktır? Toprak veya sınırları belirlenmiş bir toprak ya da hiç toprağı olmadan da İslam devleti olabilir. İslam devletinin toprağı tüm yeryüzüdür hatta uzayda yolculuk uzak bir kavram olmadığına göre tüm evrendir diyebiliriz (s. 91). Toprağı olmadan devlet nasıl olur? Bu belirtilenler reel olarak mümkün olmayan veya dini hamaset taşıyan bazı ifadeler şeklinde durmaktadır. Dolayısıyla belirtilen bu hususun temeli yok gibidir.

Bazı değerlendirmeler arasında sanki çelişki var gibidir. Kitapta 80. Sayfada şöyle denilmektedir; "İslam'a göre doğa durağan ve nötrdür, Allah'ın bir lütfudur. Nimetleri ve zevkleri bakımından cennet mükâfatlarının avansıdır" ve sayfa 82'de buna muhalif olarak şu değerlendirmede bulunmaktadır "Doğanın esnek ve değişime açık bir şey olduğunu söyleyebiliriz." Durağan ve değişime açık olmak birbirine zıt şeylerdir. Eğer burada bir çeviri hatası yoksa ifadeler arasında çelişki var demektir.

Felsefe eğitimi gören ve bu konuda çalışmalar yapan Faruk'nin özellikle s. 80-82 arasında yer alan felsefe eleştirilerinin tam olarak nereye oturtulacağı bir diğer sorunu oluşturmaktadır. Zira burada yazar şunları belirtmektedir; "M.S. 800 yılına gelindiğinde Müslümanlar antik çağlara ait bilimsel ve felsefi başarıların tamamını öğrenmiş ve uzmanlaşmış, sıra İslam'daki tanrı kavramıyla çeliştiği düşünülen Yunan doğa bilimlerine gelmişti. Bu tür derin bilgilerle ilgilenmeyen bilim adamları, bu soruna aldırmandan bilimsel çalışmalarına devam ettiler. Sorunu filozoflar ele aldı ve belli belirsiz varsayımlar, bu filozofların elinde netlik kazanarak nihai sonuçlara ulaşıldı. Evrensel düzen, evrensel determinizm; madde ise ebedi kabul edildi. Doğal yasa, gerçekten yasaysa uygulanması da evrensel olmalıdır. Bu bizi bir olayın gerçekleşmesi için yeterince etkin bir sebebin olmasını şart koşan kapalı bir evrenle karşı karşıya bırakır. Ortada böyle bir sebep varsa etkisi de mutlaka gerçekleşmelidir. Böylelikle dünyayı saran nedensellik zinciri ortaya çıkar. Tanrı sistemi oluşturmuş olabilir ama işleyen o değildir. Sistem bir saat gibi kendisi çalışır. Her şeyin

önkoşulu olan madde yok edilemez. Sadece biçim değiştirir. Madde tanrıyla birlikte ebedidir. Bu tür bir felsefeye öldürücü darbeyi vuran büyük filozof Gazali'ydi. Gazali nedensel bağlantıyı araştırdı ve bunun gerekliliğe işaret etmediği sonucuna vardı" (s. 80-82). Oysa bu konuda en fazla söz söyleyenlerden biri olan İbn Sînâ'ya göre ezellilik kavramını ontolojik-zamansal ayrımına tabi tutmuş, alemin ezelliğini sadece zamansal anlamda savunmuştur. İbn Sina'nın bu düşüncelerinin ardında da Tanrı'nın tenzihine ilişkin bir kaygısının bulunduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla Faruki'nin isim vererek İslam düşüncesine bir anlamda zarar(!) veren filozofların kimler olduğunu belirtmesi gerekirdi.

Kitapta yer alan bazı başlıklar altında belirtilen hususlar ilgili konuyla alakalı değilmiş gibi gözükmektedir. Örneğin; Müslümanların bazı kutlamaları bölümünde yer alan Hz. Peygamberin doğumu Mevlid kandili bölümünde hadislerin çeşitlerinden ve tenkidinden, dinin son din ve vahyin sona erdiğinden, İsrâ ve Miraç kısmında ise haniflikten bahsetmesi gibi. Bu yazarın üslubu olarak görülmesi gerekir zira diğer eserlerinde de aynı üslup görülmektedir.

Yazarın ayrıca diğer eserlerinde de kullandığı ve eleştiriye açık olan bir husus İslam'ın ideoloji olarak adlandırılmasıdır. Zira bu konuda genel tutum İslam'ın veya dinin bir ideoloji değil bir ideal olması şeklindedir.

Fakat bütün bu eleştirilebilecek durumlara rağmen kitap mücadeleci bir ruhun izlerini taşımakta ve anlatımında da bu durum kendisini göstermektedir. Döneminin ve özellikle Müslümanların acılarını gören ve yaşayan bir kişi olarak Müslümanların nasıl bir bilinç ve tavır içinde olmaları noktasında yaptığı değerlendirmeler oldukça değerlidir. Bu noktada kitabın son cümlesi bize bu hususu açık bir şekilde özetlemektedir: "Zihinlerini hikmetine ve kalplerini çağrısına açık tutarlarsa İslam onları yeniden harekete geçirmeye, dünyayı da onlarla birlikte yerinden oynatmaya hazır olacaktır (s. 110).